

ELVIR DURANOVIĆ
Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka

KASIDA HAFIZA SALIHA GAŠEVIĆA

Sažetak

Hafiz Salih Gašević autor je popularnog *Mevluda* na bosanskom jeziku. Uz *Mevlud* Gašević je napisao kasidu bez naslova čija kopija se nalazi u Muzeju Hercegovine u Mostaru. U ovom radu, po prvi put naučnoj i široj javosti predstavljamo integralni tekst Gaševićeve alhamijado kaside na latinici. Pored toga, u radu smo analizirali kasidu na više različitih nivoa: ortografskom, historijskom, jezičkom i sadržajnom. Gaševićeva kasida pripada drugom periodu u razvoju arebice koje karakteriše vrijeme u kojem je njen autor živio i djelovao. Kasida nudi novu informaciju za biografiju Gaševića, a to je ime njegovog učitelja u Nikšiću. Gašević je kasidu napisao slijedeći oprobani obrazac orijentalno-islamske forme svojstvene gotovo svim kasidama sličnog žanra. Pri kraju kaside Gašević jasno naglašava da je kasida napisana na bosanskom jeziku, čime je, barem što se dobronamjernih istraživača tiče, stavljena tačka na stoljetnu raspravu o književnom jeziku njegovog *Mevluda*. Sadržaj kaside je opisno-imperativni s pretežno eshatološkim temama.

Ključne riječi: Salih Gašević, kasida, alhamijado, bosanski jezik, arebica, Muzej Hercegovine.

Osnovni historiografski podaci o Salihu Gaševiću

O hafizu Salihu Gaševiću napisana je obimna građa.¹ Rođen je polovinom

---

1 Za šire informacije o hafizu Salihu Gaševiću vidi: Alija Džogović, „Neke jezičke osobine Mevluda hafiza Saliha Gaševića“, *Almanah*, br. 21-22, Podgorica, 2002, str. 66-89.; Alija Nametak, „Gaševićev bosanski mevlud“, *Kalendar Narodne uzdanice*, Sarajevo, 1936, str. 63-83.; Bajro Agović: „Prvi mevlud na bosanskom jeziku“, *Preporod*, br. 24/745, 15. decembar 2002, Sarajevo, 2002, str. 10.; Fehim Bajraktarević, „O našim mevludima i o mevludu uopšte“, (poseban otisak) *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, knj. XVII, sveska 1, 1937, str. 1-12.; Fehim Bajraktarević, „Srpska pesma o Muhamedovu rođenju“, *Glasnik Skopskog naučnog društva*, knj. 3, Skoplje, 1927, str. 182-202.; Bekica Šobajić, *Opsada Nikšića (drama)*, Dubrovnik, 1912.; Ibrahim Kemura, „Hafiz Salih Gašević u svjetlosti literarnog djela crnogorskog pisca“, *Glasnik VIS-a*, god. XXXII, br. 3-4, Sarajevo, 1969, str. 120-123.; Muamer Kozica, *Komentar Mevluda hfz. Saliha Gaševića*, Feral press, Sarajevo, 2017.; H. Mehmed Mujezinović, „Natpis na nišanu hafiza Saliha Gaševića u Bijelom Polju“, *Takvim za 1973. godinu (hidžretsku 1392-1393)*, Izvršni odbor Udruženja ilmije u SRBIH, Sarajevo, str. 134-141.; Slobodan Drobnjak

XIX stoljeća u Nikšiću.² U rodnom mjestu završio je mekteb i ruždiju.³ U do sada objavljenim bibliografijama Saliha Gaševića ne navode se imena njegovih učitelja. Na osnovu biografskih podataka iz kaside koja je predmet ovog rada sada znamo da je jedan od njegovih učitelja bio nikšićki hodža Hasan-efendija. Hafiz Gašević u kasidi piše:

*Svi mi ovo svaki znamo
Svaki dan mi sve slušamo
Na Ćitab se naklonjamo
Lijepo nas naputiva
Nikšić hodža Hasan efendi
I ostale naše hodže
Na dobro nas navodiše.*⁴

Gašević je školovanje nastavio u Istanbulu⁵, nakon čega se vratio u Nikšić gdje je neko vrijeme radio na mjestu gradskog finansijskog upravitelja (mal mudir)⁶. S obzirom na visoko obrazovanje koje je posjedovao, uz važnu funkciju koju je obavljao i izvrsno poznavanje orijentalnih jezika, te titulu hafiza – čuvara Kur'ana Časnog, Salih Gašević bio je veoma poštovan u Nikšiću svoga doba.⁷ Neposredno pred pad Nikšića pod crnogorsku vlast 1876. godine Gašević je odselio u Ljumu, srez u Prizrenskom sandžaku, gdje je postavljen za sreskog načelnika (kajmekam). U Ljumi je ostao do 1887. godine kada je imenovan za načelnika u Šahovićima, mjestu koje je u to doba bilo središte sreza Donji Kolašin. Nekoliko godina kasnije, obavljajući službu kajmekama Gašević se razbolio, a kako u Šahovićima nije bilo doktora prenesen je u Bijelo Polje gdje je umro 1316. h.g. (1898/99). Ukopan je u haremu Čaršijske džamije u centru Bijelog Polja.⁸ Tokom savezničkog bombardiranja Bijelog Polja u Drugom svjetskom ratu Čaršijska džamija je uništena. Poslije rata ostaci džamije su uklonjeni, a zemni ostaci hafiza Saliha Gaševića, zajedno s njegovim nadgrobnim nišanima, preneseni su u Gornje groblje u Lješnici

i Sait Š. Šabotić, „Kulturne prilike i kulturni stvaraoci Nikšića iz osmanskog perioda“, *Almanah*, 25-26, Podgorica, 2004, str. 322-348.

2 Bajro Agović navodi da je rođen 1851. dok Drobnjak i Šabotić tvrde da je to bilo 1850. godine. I jedni i drugi navode istu 1268. hidžretsku godinu. Dakle, ako je rođen 1268. h.g., onda je to 1851. ili 1852. godine, jer je 1268. godina započela 27. oktobra 1851.

3 Slobodan Drobnjak i Sait Š. Šabotić, „Kulturne prilike...“, str. 333.

4 Rukopis *Meğmū'a*, R 31, Muzej Hercegovine, Mostar, list 64b.

5 Ovaj podatak Kemura navodi na osnovu drame Bekice Šobajčić, *Opsada Nikšića*. Vidi: Ibrahim Kemura, „Hafiz Salih Gašević...“, str. 122.

6 Bajro Agović: „Prvi mevlud na bosanskom...“, str. 10.

7 Ibrahim Kemura, „Hafiz Salih Gašević...“, str. 122.

8 Alija Nametak, „Gaševićev bosanski mevlud...“, str. 67-68.

gdje se i danas nalaze.⁹ Na uzglavnom nišanu nalazi se natpis na osmanskome jeziku na kojem piše:

„Odličnici među mojim sljedbenicima su oni koji znaju Kur'an naizust.

*O srce, ne zavaravaj se prolaznim svijetom,
jer ćeš ga zaista jednog dana napustiti
i rastati se sa svim svojim prijateljima.*

*Kad smrt prispije skinuće ti gizdavu odjeću kojom se ponosiš,
i mjesto nje obući ti smrtnu košulju (čefine).“*

*Kolašinski kajmekam Nikšićanin Hafiz Salih
Godina 1316. (1898/99.)¹⁰*

Hafiz Salih Gašević nadaleko je poznati autor *Mevluda* – spjeva o rođenju Muhammeda, a.s., kojeg je napisao na nagovor kolašinskih prvaka. Ustvari, to je prijevodna adaptacija *Mevluda* Sulejmana Čelebije, koji je nastao još 1312. godine na turskom jeziku. Gašević je pri prevođenju unosio i novih dijelova, dok je neke, pak, dijelove izostavljao.¹¹ Prvo izdanje pod naslovom *Mevlud a'lani ala lisan-i Bosnevi* objavljeno je 1296. h.g. (1878/79). Uz prvo, autor je lično finansirao štampanje i drugog izdanja koje je uslijedilo 1311. h.g. (1893/94). Oba izdanja štampana su u vilajetskoj štampariji „Kosovo“ u Skoplju.¹² Nakon toga Gaševićev *Mevlud* doživio je na desetke izdanja da bi ga 2015. godine Uprava za zaštitu kulturnih dobara Crne Gore stavila pod svoju zaštitu.¹³ Alija Nametak zabilježio je kako je od Saliha Safveta Bašića, nekadašnjeg profesora Šeriatske sudačke škole u Sarajevu saznao da je Salih Gašević napisao i jedan vjeronaučni udžbenik – *Ilmihal*¹⁴, koji, ako je ta informacija tačna, do sada nije pronađen. Pojedini autori su, pozivajući se na istraživanja Muhameda Ždralovića, hafiza Saliha Gaševića svrstavali među prepisivače djela s orijentalnih jezika.¹⁵ Kratkim provjerom ovih navoda ustvrdili smo da je Salih, sin Šabanov, Nikšićavi zaista prepisao tri orijentalna djela, ali to nije naš Salih Gašević. Naime, Ždralović je zabilježio da su ova djela prepisana 1207. h.g. (1792/93) godine, dok je hafiz Salih Gašević rođen

---

9 Bajro Agović: „Prvi mevlud na bosanskom...“, str. 10.

10 H. Mehmed Mujezinović, „Natpis na nišanu hafiza Saliha Gaševića...“, str. 140.

11 Adnan Kadrić i Alen Kalajdžija, „O jezičkim osobitostima prijevodne alhamijado literature u kontekstu preporodnog prosvjetiteljstva druge polovine 19. stoljeća“, *Književni jezik*, Institut za jezik, Sarajevo, 2014, str. 77.

12 Fehim Nametak, „Mevlud kroz historiju u Bosni i Hercegovini, *Islamska misao*, Mešihat IZ u BiH, Sarajevo, str. 16.

13 Mirsad Kurgaš, „Mevlud hafiz Saliha Gaševića je proglašen kulturnim dobrom nematerijalne prirode“, *Almanah*, 67-68, Podgorica, 2015, str. 187-196.

14 Alija Nametak, „Gaševićev bosanski mevlud...“, str. 68.

15 Bajro Agović: „Prvi mevlud na bosanskom...“, str. 10.

1268. h.g., dakle, 61 godinu kasnije nakon što su rukopisi prepisani.¹⁶ Njegovu do sada nepoznatu kasidu pronašle su i naučnoj javnosti u *Katalogu arapskih, turskih i bosanskih rukopisa Muzeja Hercegovine Mostar* predstavile dr. Dželila Babović i mr. Madžida Mašić.¹⁷ U uvodu *Kataloga* autorice su naglasi-
sile da se među obrađenim rukopisima nalazi: „...do sada nepoznata pjesma savjetodavnog i moralno-didaktičkog karaktera, autora Saliha Gaševića.“¹⁸

Rukopis kaside

Kasida hafiza Saliha Gaševića nalazi se u zbirci orijentalnih rukopisa Muzeja Hercegovine koja sveukupno obuhvata 33 kodeksa sa 38 djela. Jedin-
ni kodeks na bosanskom jeziku je rukopis R 31 kataloški br. 39. Radi se o *Meḡmū’i* – zbirka pjesama među kojima je najviše pjesama Muharema Dizdarevića iz Trebinja poznatijeg pod imenom Muhamed Rušdi.¹⁹ Cijelu *Meḡmū’u* u vidu bilježnice prepisao je Omer Goro 6. safera 1331. h.g., odnosno 15. januara 1913. godine. Povez bilježnice u potpuno rasutom stanju je kartonski. Mjestimično nedostaju dijelovi teksta. Ima ukupno 89 stranica veličine 24,5 x 19,5 cm. Broj ispisanih redaka crnom tintom je neujednačen. Pismo je vokalizirani *nash*.²⁰ Stranice bilježnice, barem one na kojima je ispisana kasida Saliha Gaševića nisu paginirane. *Meḡmū’a* sadrži petnaest pjesama. Jedanaesta po redu je poema moralno-didaktičkog karaktera na bosanskom jeziku autora Saliha Gaševića iz Nikšića. Kasida je zabilježena na folijama 70b-75a.²¹

Ortografske i jezičke karakteristike Gaševićeve kaside

Rukopis Gaševićeve kaside nastao je 1913. godine u doba kada je reisul-ulema Džemaludin Čaušević već bio izvršio reformu arebice po fonetskom principu jedno slovo – jedan glas. Iako je bilo otpora reformisana arebica

16 Muhamed Ždralović, *Prepisivači djela u arebičkim rukopisima*, knj. II, Svjetlost, Sarajevo, 1988, str. 232.

17 Dželila Babović i Madžida Mašić, *Katalog arapskih, turskih i bosanskih rukopisa Muzeja Hercegovine Mostar*, Muzej Hercegovine i Orijentalni Institut, Sarajevo, 2017.

18 Dželila Babović i Madžida Mašić, *Katalog...*, str. 9.

19 Ibid, str. 79.

20 Ibid, str. 86.

21 Dželila Babović i Madžida Mašić, *Katalog...*, str. 84. Za potrebe ovog rada Orijentalni institut u Sarajevu ustupio mi je digitalnu verziju rukopisa Gaševićeve kaside na čemu sam im veoma zahvalan. Međutim, brojevi digitalnih stranica rukopisa koji sam dobio razlikuje se od u *Katalogu* navedenih brojeva folija na kojima je ispisana kasida. Naime u *Katalogu* je navedeno da Gaševićeva kasida obuhvata folije 70b-75a, dok digitalni rukopis obuhvata folije 62b-67b. S obzirom da sam imao na raspolaganju samo digitalnu verziju rukopisa kaside, sva moja referiranja na kasidu odnose se na digitalnu numeraciju stranica rukopisa.

uskoro je postala izuzetno popularna, a do 1913. godine već je bilo objavljeno desetine knjiga na njoj.²² Uvidom u rukopis Gaševićeve kaside uvjerali smo se da prepisivač Omer Goro nije koristio tada veoma popularnu reformisanu arebicu, već je prepisivao prema izvorniku ili kopiji izvornika koja je njemu bila na raspolaganju. Prema periodizaciji koju donosi Teufik Muftić, ortografija rukopisa kojom je pisana Gaševićeva kasida pripada drugom periodu u razvoju arebice koji karakteriše zamršena i nedosljedna upotreba slova gdje često dva ili više slova služe za označavanje jednog glasa, odnosno, jedno slovo se koristi kao oznaka za dva ili više glasova.²³ Alhamijado rukopise ovog perioda karakteriše i velika nejednakost u pisanju riječi arapskog porijekla, tako da je ponegdje u istom tekstu primijetno približavanje ovih riječi arapskom pravopisu, dok se iste te riječi na drugom mjestu nastoje fonetski približiti bosanskom jeziku. Rukopis Gaševićeve kaside sadrži pomenute osobenosti drugog perioda u razvoju arebice u kojem je nastao i njegov *Mevlud*, a na osnovu čega bi se moglo zaključiti da sačuvana kopija kaside odgovora originalu. Izvorni tekst kaside zasigurno će pomoći u rasvjetljavanju dugogodišnjih rasprava o osobenostima jezika drugog, mnogo popularnijeg Gaševićevog djela – *Mevluda*. Naime, dosadašnje rasprave o jezičkim osobenostima njegovog *Mevluda*²⁴ vodile su se na osnovu nepotpunih ili revidiranih kopija ovog djela, čime objavljivanje izvornog teksta Gaševićeve kaside dobija na velikom značaju.

Gotovo cjelokupan tekst Gaševićeve kaside je vokaliziran, pri čemu vokalizacija ima dvojaku namjenu. Pod utjecajem arapskog pisma primarna svrha vokalizacije je da označi samoglasnike i to na slijedeći način:

a – fetha iznad tzv. tvrdih ili jakih harfova (حَضْرَتٍ – hazreti, حَيَوَانٌ – hajvanu, قَدْ – kad)

e – fetha iznad ostalih harfova (مَلَكٌ – meleću, مَزَارٌ – mezar, بَرِيْوَسَلْنٌ – bezposlen)

i – kesra ispod slova (أَجْنَبَتٍ – učiniti, مَسْلَيْتُ – mjslit, إِمَادَةٌ – imade)

u – damma iznad slova (مُسْلِمٌ – muslimu, طُرْجُونُ – turčinu, مُجَنَّا – mučna).

Dalje, vokalizacijom su u rukopisu označeni pomoćni samoglasnici na početku riječi (شُتُو – š(u)to, زَنَادٌ – z(e)nade, سَوَاقِي – s(e)vaki), do čega je došlo pod utjecajem turskog jezika koji ne trpi dva ili više suglasnika na početku riječi.²⁵

22 O Čauševićovoj reformi arebice vidi: Teufik Muftić, „O arebici i njenom pravopisu“, *POF*, br. XIV-XV/1964-65, Sarajevo 1969, str. 114-117.

23 Teufik Muftić, „O arebici...“, str. 111.

24 Vidjeti: Alija Džogović, „Neke jezičke osobine...“, str. 66-89; Alija Nametak, „Gaševićev bosanski mevlud...“, str. 63-83; Fehim Bajraktarević, „O našim mevludima...“, str. 1-12.

25 Teufik Muftić, „O arebici...“, str. 106-107.

U nastavku ćemo ukazati na ortografska rješenja u rukopisu Gaševićeve kaside. Temeljna karakteristika rukopisa jeste neujednačenost u pisanju pojedinih slova i riječi, što je, kako smo naveli, osobenost drugog perioda u pisanju arebice. Arapske riječi su na nekim mjestima napisane u duhu arapskog pisma, dok su iste te riječi na drugom mjestu napisane shodno nestandardiziranim pravilama arebice prije Čauševića. Naprimjer, riječ *džahil* je na listu 62b napisana sa harfom *ḥā* (ح) جَاهِل koji se u arabici najčešće koristi da označi glas *h*, dok je na listu 63a ista riječ napisana prema pravilima arapskog pisma sa slovom *hā* (ه) جَاهِل. Na listu 67a riječ *džahil* spomenuta je dva puta i oba puta je napisana različito. Slovo *t* označeno je s dva harfa *tā* (ت) i *tā* (ط) bez ikakvih pravila. Imenica *turčin*²⁶ je na listu 63b napisana tri puta dva puta s harfom *tā* (ط) تُرْكِيْن jedanput s harfom *tā* (ت) تُرْكِيْن. Napominjemo da se arapskim pismom imenica *turčin* (تُرْك) piše sa slovom *tā* (ت). Na primjeru pisanja riječi *turčin* vidljiva je sva nedosljednost u arabici Gaševićeve kaside i zbunjenost koju ta nedosljednost kod čitaoca može izazvati. Naime, uz različito pisanje slova *t* u imenici *turčin* na različite načine su napisana i ostala slova u ovoj riječi. Suglasnik *č* napisan je na dva načina: sa, za arebicu prilagođenim znakom (چ) طُرْچِنُو i sa harfom *kāf* (ك) كُرْكِيْن s kojim se inače u arabici najčešće označava slovo *ć*. U prvom primjeru slovo *č* napisano je pod utjecajem nesistematiziranih pravila arebice, dok je u drugom slučaju samoglasnik *č* napisan s ciljem približavanja ortografije imenice *turčin* arapskom izvorniku. I samoglasnik *i* u ovoj riječi napisan je dvojako. Na dva mjesta vokal *i* označen je kesrom ispod harfa *kāf* (ك) كُرْكِيْن i znaka (چ) طُرْچِنُو, dok je u jednom slučaju samoglasnik *i* napisan za arebicu karakterističnim harfom *yā* (ي) يُرْكِيْن. Zapravo, jedino slovo koje je u sva tri primjera pisanja imenice *turčin* na listu 63b napisano na isti način jeste samoglasnik *u*. U svim slučajevima vokal *u* označen je damom iznad početnog slova kao što se to u ovdje navedenim primjerima može vidjeti. Takav način pisanja samoglasnika *u* pod direktnim je utjecajem arapskog pisma. Međutim, u stihu:

Blago svakom turčinu i p̄rayome muslimu

بَلَاغُ سَوَاقِمِ طُرْچِنُو اِي پَرَاوُومَه مُسْلِمُ

vidljivo je kako je samoglasnik *u* različito napisan na početku ط i na kraju نُو u riječi *turčinu* (طُرْچِنُو). Dakle, prisutna je velika nejednakost u pisanju istog glasa koji se označava različitim slovima. Slična nejednakost primijetna je i u označavanju više glasova jednim slovom. Znakom (چ) u tekstu su označeni glasovi: *č* (اُوچِت – učit) i *c* (اُوچَا – oca). Harfom *kāf* (ك) pisana su čak tri glasa: *ć* (دُوک – doći), *č* (اِكْمُو – učimo) i *đ* (پُرُوکو – prođu). Navedeni primjeri pisanja pojedinih slova ili glasova iz Gaševićeve kaside možda na najbolji način

26 S obzirom da Gašević imenicom *turčin* označava vjersku, a ne nacionalnu ili etničku pripadnost u ovom radu smo je pisali s malim početnim slovom.

pokazuju kompleksnost ortografije predstandardne arebice prije Čauševićeve reforme. Ostali glasovi u tekstu označeni su na slijedeći način:

Samoglasnici:

a – s oznakom za dužinu (medd) iznad *elifa* (أَخْرَبْتُ – ahiretu); s fethom iznad harfa poslije kojeg je nevokalizirani *elif* (نَاسْتَأْذِنُشَهُ – naštađošeh); s malim *elifom* iznad harfa poslije kojeg je nevokalizirani *elif* (بَلَاغُو – blago); sa fethom iznad tzv. tvrdih ili jakih harfova uglavnom u arapskim riječima (قَدْ – kad, صَدٌّ – sad).

e – uglavnom s fethom iznad harfa (دُوَكَرَاتِي – dočerati); te s harfom *hā* (هَ) na kraju riječi (حُوَكَّهُ – hoće, نَكَّهُ – neće); rijetko s oznakom za dužinu (medd) iznad *elifa* (أَجَلٌ – edžel).

i – s kesrom ispod harfa, najčešće u arapskim riječima (كِتَابٌ – ćitab); u riječima bosanskog jezika s harfom *yā* (يَ) s kesrom (تَيْبِي – tebi, بَيْتِي – biti).

u – s dammom iznad harfa uglavnom u riječima orijentalnog porijekla (صَبْرٌ – sabur); dok je u bosanskim riječima najčešće pisano s dammom iznad slova poslije kojeg je nevokalizirani harf *wāw* (سُوتْرًا – sutra).

o – s dammom iznad harfa (سَوَاقِمٌ – svakom, اِسْتَالِي – ostali); s dammom iznad slova poslije kojeg je nevokalizirani harf *wāw* (دُونُوْمُو – donosimo).

Suglasnici:

b – harfom *bā* (بَ); *c*, *ć* i *č* smo već objasnili; *d* – harfom *dāl* (دَ); *dž* – harfom *ğim* (جَ); *đ* harfom *kāf* (كَ); *f* – harfom *fā* (فَ); *g* – harfom *ğajn* (غَ); *h* – harfovima *hā* (حَ), *hā* (خَ) i *hā* (هَ); *j* – harfom *yā* (يَ); *k* – harfom *qāf* (قَ); *l* i *lj* – harfom *lām* (لَ); *m* – harfom *mīm* (مَ); *n* i *nj* – harfom *nūn* (نَ); *p* – znakom (پَ); *r* – harfom *rā* (رَ); *s* – harfovima *sīn* (سَ), *thā* (ثَ) i *šād* (صَ); *š* – harfom *šīn* (شَ); *t* smo već objasnili; *v* – harfom *wāw* (وَ); *z* – harfom *zā* (زَ) i *ž* – znakom (ژَ).

Ranije smo spomenuli da će Gaševićeva kasida pomoći u rasvjetljavanju nekih pitanja o osobnostima jezika na kojem je Gašević napisao *Mevlud*. Iako je sam Gašević u „Predgovoru“ naglasio kako je *Mevlud* napisan na bosanskom jeziku: „Moliše me kolašinski prviši – Nama mevlud daj bosanski napiši“²⁷, ipak Fehim Bajraktarević jezik ovog književnog djela naziva srpskim²⁸, Alija Nametak daje za pravo Gaševiću, mada konstatuje: „...iznosim prvi put u latinskoj transkripciji ovaj bosanski Mevlud, koji bih ja mogao nazvati i hrvatskim, kao što ga je Bajraktarević nazvao srpskim. Ali ostavimo Gaševiću njegovo Bošnjaštvo, tim prije što mu nije bilo nametnuto!“²⁹, Alija Džogović tvrdi da je *Mevlud* napisan na bošnjačkom jeziku³⁰, dok Dže-

27 Alija Nametak, „Gaševićev bosanski mevlud...“, str. 70.

28 Fehim Bajraktarević, „Srpska pesma...“, str. 182-202.

29 Alija Nametak, „Gaševićev bosanski mevlud...“, str. 66.

30 Alija Džogović, „Neke jezičke osobine...“, str. 68. Na 68. stranici svog rada Džogović na tri mjesta piše kako je Gaševićev *Mevlud* napisan na bošnjačkom jeziku. Moguće je da se

maludin Latić navodi da je Gašević *Mevlud* napisao na sandžakom narječju bosanskog jezika³¹. Tačku na raspravu po ovom pitanju stavio je sam Gašević kada uz *Mevlud* i na kraju svoje kaside priznaje kako je teško pisati metrički dotjerane stihove na bosanskom jeziku:

*Al' bosanski jezik pūsti,
Pa ne more razkazati,
Ni na vezun³² doćerati.³³*

Dakle, jezik na kojem Gašević piše svoja književna djela, po njegovom ličnom iskazu, jeste bosanski jezik, a sve buduće rasprave na ovu temu moraju uvažavati ovu Gaševićevu tvrdnju inače se ne mogu smatrati dobro-namjernim.

Gaševićeva kasida napisana je u rimovanom stihu i to je obrazac kojeg se autor doslijedno, uz rijetke izuzetke, drži. Najveći dio napisan je u osmercu, dok su pojedini dijelovi u devetercu ili sedmercu. Primijetno je kako se autor trudi da strofe drži u istom ritmu. Odnosno, ako je prvi stih u sedmercu Gašević je nastojao da i ostale stihove u toj strofi napiše u istom ritmu. Od ritma i rime autor je odustao samo u prve dvije strofe, u stihovima o smrti Allahovog Poslanika, a.s., i u dovi na arapskom jeziku koju, također, donosi na početku kaside.

Uporedi li se Gaševićeva kasida s poemom njegovog savremenika i zemljaka Ibrahima Biočaka iz Sandžaka, na kojeg je Gašević sa svojim *Mevludim* izvršio nesumnjiv utjecaj,³⁴ vidljivo je da su stihovi i strofe Gaševićeve kaside dotjeraniji, te da mu je, za razliku od Biočaka, bilo važno da poruka koju prenosi bude prijemčivija široj publici. Koliko je u tome uspio najbolje svjedoči gore navedeni Gaševićevi stihovi. Konačno, možda je njegovo nezadovoljstvo kompozicijom kaside utjecalo na činjenicu da je nije objavio zajedno sa *Mevludom* iako je prva dva izdanja *Mevluda* lično finansirao.

Premda u rukopisu nigdje nije naznačeno kada je kasida nastala, odnosno da li ju je Gašević napisao prije ili poslije *Mevluda*, gornji stih, moguće, daje indirektan odgovor na to pitanje. Naime, sam Gašević, vjerovatno poredeći

---

gospodin Džogović poveo za riječima samog Gaševića koji na kraju svog „Predgovora“ piše: „Što j' u Kur'an na sve iman imamo – Bošnjčki nam gradi Mevlud, molimo.“

31 Džemaludin Latić, „Jezik i stil Gaševićeva Mevluda“ u: *Mevlud u životu i kulturi Bošnjaka*, BZK „Preporod, Sarajevo, 2000, str. 78.

32 *Vezan* - ritmička metrika, stih. Vidi Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1966, str. 641. Značenje svih riječi orijentalnog porijekla u ovom radu bit će navedeno shodno ovom Škaljićevom djelu. Tamo gdje to ne bude slučaj bit će naveden drugi izvor koji smo koristili.

33 *Međmu'a*, R 31, Muzej Hercegovine, Mostar, fol. 67a.

34 O Biočakovoj kasidi vidi: Alija Bejtić, „Kasida Ibrahima Biočaka – Spomenik aljamiado literature sandžačkih Muslimana“, *Anali GHB*, knj. 4, Sarajevo, 1976, str. 155-176.

kasidu s metrički vrlo ujednačenim *Mevludom*, očigledno nije bio zadovoljan ritmom što je na kraju i naglasio. Drugi razlog koji također indirektno upućuje na zaključak da je kasida nastala poslije *Mevluda* jeste njen sadržaj koji uglavnom govori o nužnosti smrti, umiranju, teškoćama Sudnjeg dana i sl. Smrt Allahovog Poslanika, a.s., koju Gašević spominje među prvim stihovima kaside dolazi nakon rođenja Božijeg Poslanika, a.s., i njegovog Mi'radža koje je opjevao u *Mevludu*.

Gašević je u kasidi vjerno slijedio orijentalno-islamski obrazac pisanja književnih djela. Kasidu je otpočeo s Bismillom, zahvalom Bogu i traženjem blagoslova za Poslanika, a.s., i, što nije bio slučaj u *Mevludu*, učenjem dove za Pejgambera, a.s., na arapskom jeziku:

*Kad je preš'o na Ahiret,
Hak Muhammed naš Pejgamber hajri ul-bešer³⁵,
I ostali pejgamberi sa čitabom rehberi³⁶.
Allāhumme salli 'alejhim ve ālihim,
Ve džemī'i etbā'ihim, ve qahhir a'dāihim.³⁷*

Pred kraj kaside Gašević je spomenuo svoje ime, prezime i mjesto rođenja, što je također uobičajeno u pjesmama ovog tipa. Skromno se opisao atributima *džahil* – neznanica i *fekir* – siromah.

*Ja sam džahil iz Nikšića,
Fekir Salih Gašovića.³⁸*

Kasidu je završio dovom Uzvišenom Allahu da mu oprostí grijehe, čime je književna orijentalno-islamska forma, izuzev što nije naveo datum nastanka djela što je učinio u *Mevludu*, zadovoljena.

Nesigurnost u čitanju alhamijado tekstova uzrokuje identičan način pisanja pojedinih samoglasnika, naprimjer, imenica اوڤو može se čitati u nominativu *oko*, ali i u dativu *oku*. Zabuna tokom čitanja identično napisanih samoglasnika u arebici nije tako velika kada se njima pišu poznate riječi. Problem nastaje kada se trebaju pročitati nazivi mjesta i osoba. Zašto nam je to sada bitno? Zbog toga što je Fehim Bajraktarević transliterirajući *Mevlud* na ćirilicu napisao da se autor djela preziva *Gašović*. Svoj stav pravdao je činjenicom prema kojoj se na nevokaliziranom turskom (osmanskom) pismu, koje je značajno utjecalo na formiranje arebice, prezimena na – *ović* pišu s jednim *wāwom* kako stoji i *Mevludu* غاشويك što mu daje za pravo da autorovo

35 *Hajru-l-bešer* – Najbolji čovjek.

36 *Rehber* – vodič, pokazivač puta. Vidi: Fejzullah Hadžibajrić, *Mali rječnik sufijско-tarikatskih izraza*, Sarajevo, 2006, str. 75.

37 *Meğmu'a*, R 31, Muzej Hercegovine, Mostar, fol. 62b.

38 *Meğmu'a*, R 31, Muzej Hercegovine, Mostar, fol. 67a.

prezime pročita kao *Gašović*.³⁹ Alija Nametak, pak, smatra da je to netačno, te da bi, ako se autor stvarno preziva *Gašović* trebalo pisati غاشوويك *wāwa*. Kako to nije u *Mevludu* slučaj, Nametak tvrdi da se autor, shodno zabilježenoj ortografiji njegovog prezimena samo s jednim *wāwom*, preziva *Gašević*. Argumentujući svoju tvrdnju Nametak je spomenuo da je u Mostaru prije Drugog svjetskog rata živjela porodica *Gaševića*.⁴⁰ Kao prilog ovoj raspravi navodimo da je prezime autora kaside napisano na slijedeći način غاشوويك, dakle, upravo onako kako je Alija Nametak rekao da bi trebalo biti napisano ako se preziva *Gašović*. Kako je prezime u ovom slučaju i vokalizirano غاشوويك prepisivač rukopisa ne ostavlja nikakve sumnje da se hafiz Salih stvarno prezivao *Gašović*. Da li smo, prema tome, autora najpoznatijeg *Mevluda* na našim prostorima cijelo stoljeće pogrešno nazivali *Gašević*!?

Stručnjacima bosanskog jezika ostavljamo da se bave jezičkim osobinama kaside. Ovdje ćemo napisati da je Gašević, kao i u *Mevludu*, pisao na ikavici i ijekavici. Često je upotrebljavao orijentalne riječi arapskog, turskog i perzijskog jezika. Prisutni su brojni vjerski termini: Bog, Pejgamber, meleć, šejtan, muslim, ćafir, Ahiret, salavat, zećat, i'tikad, iztigfar, Kur'an, Sirat ćuprija, Džennet, Džehennem, Zebanije, tevba, zikr, kijam, Mahšer, Mizan, Dedždžal, Isa, Ćaba, Kijamet, Kadim (Vječni), suvaldžije (meleki koji će ispitivati osobu u mezaru), fasik, dova, đunah i dr. Stihove Gašević nerijetko završava krnjim infinitivom: vjerovat, spominjat, robovat, bojat itd., što je, kako je poznato, činio i u *Mevludu*.⁴¹

Zaključak

U rad smo, po prvi put na latinici, predstavili integralni tekst alhamijado kaside hafiza Saliha Gaševića. Analizom ortografskih rješenja rukopisa kaside utvrđeno je da pripada drugom periodu u razvoju arebice koji karakteriše zamršena i nedosljedna upotreba slova, velika nejednakost u pisanju riječi arapskog porijekla i česta upotreba riječi orijentalnog porijekla.

Ponuđeni tekst kaside pomoći će u rasvjetljavanju konstantnih rasprava o jeziku *Mevluda* – mnogo popularnijeg Gaševićevog djela, jer su se dosadašnje rasprave o jezičkim osobenostima *Mevluda* vodile na osnovu nepotpunih ili revidiranih kopija ovog djela, čime objavljivanje izvornog teksta kaside dobija na velikom značaju. S tim u vezi, Gašević u kasidi nedvosmisleno i jasno, kao što je to zapravo učinio i u *Mevludu*, naglašava da je pisao na bosanskom

39 Fehim Bajraktarević, „O našim mevludima...“, str. 8.

40 Alija Nametak, „Gaševićev bosanski mevlud...“, str. 70.

41 O jezičkim osobenostima Gaševićeva *Mevluda* više vidi: Admir Muratović, „Mevlud kao riznica jezičkih podataka“, *Glasnik RIZ-a*, br. 11-12, Sarajevo, 2016, str. 1062-1076; Alija Džogović, „Neke jezičke osobine...“, str. 66-89.

jeziku, čime je, smatramo, sam autor stavio tačku na vještački proizvedene dileme o njegovom književnom jeziku.

U kasidi Gašević vjerno slijedi orijentalno-islamski model pisanja književnih djela tako da pjesmu počinje s Bismillom, zahvalom Bogu i traženjem blagoslova za Pejgambera, a.s., a završava navođenjem imena autora i skrušenom molbom Bogu za oprost grijeha.

Napisana u rimovanom stihu kaside je najvećim dijelom u osmercu, dok su pojedini dijelovi u devetercu ili sedmercu.

Po uzoru na slična djela starijih alhamijado autora Gašević u kasidi koristi opisno-imperativnu formu prezentacije sadržaja s pretežno eshatološkim temama u kojima govori o: smrti, Sirat ćupriji, Džennetu, Džehennemu, Zebanijama, tevbi, zikru, Mahšeru, Mizanu, Dedždžalu, Isau, Kijametu, suvaldžijama i dr.

Gaševićeva kasida predstavlja još jedan važan spomenik bosanskog jezika i alhamijado književnosti u kulturi Bošnjaka. U njoj se, kao u mnogo drugih slučajeva, nedvojbeno potcrtava činjenica o historijskom kontinuitetu bosanskog jezika - maternjeg jezika Bošnjaka. Ocjenu o skromnom poetsko-stilskom aspektu kaside dao je sam autor i u tome se zapravo ogleda njegova pjesnička veličina.

Kasida hafiza Saliha Gaševića

62b

Bismillāhi-r-Rahmāni-r-Rahīm

Isprvice da rečemo Bismillah,
A s posletka hamd Bogu, Pejgamberu salavat.

Da nam bude velik nedžat⁴²,
Da Allaha spominjemo,
Istinu Mu donosimo,
Dok smo živi te umremo,
Da učimo i klanjamo
I Allahu robujemo,
Emer nam je učinijo.

Sutra ćemo pomrijeti,
I z b(a)raćom se rastaviti,

Tamo ćemo svaki poći,
Edžel⁴³ šerbet svakom doći.

I insanu i hajvanu,
I meleću i šejtanu,
I 'alimu i džahilu,
I muslimu i ćafiru.

Kad je preš'o na Ahiret,
Hak Muhammed naš Pejgamber hajri ul-bešer,
I ostali pejgamberi sa ćitabom rehberi.

Allāhumme salli 'alejhim ve ālihīm,
Ve džemī'i etbā'ihīm, ve kahir a'dāihīm.

---

42 *Nedžat* – spas.

43 *Edžel* – suđeni čas kad se mora umrijeti.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 اِسْمُهُ وَجْهَهُ كَمَا سَمَّوْهُ بِسْمِ اللّٰهِ اَسْمُهُ كَمُتَشَلِّفًا حَمْدًا بِجَوْهَرٍ مَّطْوُوکٍ
 كَانَامُ بُوْرِهِ وَوَلِیْقُ كِحَانُ كَاللّٰهِ اَسْمُهُ اَسْمُهُ مَوْ رُوْنُوْمُوْهُ وَفَسْمُوْهُ زِيْرُوْی نَامُوْهُ
 كَا اِكْمُوْرًا فَلَئَا مَوْ اللّٰهُ رُوْبُوْیُوْهُ اَمَّهٗ نَاصِيْهَةً اَسْمُهُ سُوْرًا كَمُوْهُ بُوْشِرِيْلِي
 اِيْ اَرْبَابًا كَوْمُ سَهْرًا سَاوِيْبِيْ تَا مَوْ كَمُوْ تَوَا فِيْ اَجَلٍ شَرِّهٗ بَثَّ سَوَا فَوْمُ رُوْكِي
 اِيْ اِنْسَانًا اِحْيَوَانًا اِيْ ذَلِكُ اِيْ شَيْطَانُوْهُ
 اِيْ عَالِمًا اِحْيَوَانًا اِحْيَوَانًا اِحْيَوَانًا اِحْيَوَانًا اِحْيَوَانًا اِحْيَوَانًا اِحْيَوَانًا اِحْيَوَانًا
 حَقُّ مُحَمَّدٍ نَاشِئٌ بِبَيْتِهِ خَيْرٌ اَوْ لِبَشَرٍ اِيْ اَسْمَاءِيْ بِبَيْتِهِ سَا اِكْتَابُوْمُ رَهْبَرِيْ
 اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِمْ وَآلِهِمْ وَصَحْبِهِمْ
 وَجَمِيْعِ اَنْبِيَائِهِمْ وَقَدَرِ عَدَائِهِمْ

63a

Ko je 'ālim, 'ilum kaži!
Ko je emir pravo radi!

Ko je gānī⁴⁴ ze'cāt davaj!
Ko je fekir⁴⁵ sabur bivaj!

Bezposlice ti ne svijaj!
No za 'ilum pamet davaj!

Sad ga mnogi ne uči,
No za Dunjā sve trči,
I sam sebe sve muči.
Vaba nama svim znat,
Na i'tikād⁴⁶ pravi stat.

Što imade u Kur'anu sve je hak,
Neka znade džāhil svak.

Dunjāluk se čini lip,
Ko mu uiše⁴⁷ biće slip.

Dugo hoće mučno mrit,
On će proći ko i cvit.

Što mi jadni ne plačemo,
I dobro se prepanemo.

Šta činimo na Dunjāluk,
Hoće li nam bit pišmān(luk)⁴⁸,

---

44 *Gani* – imućan.

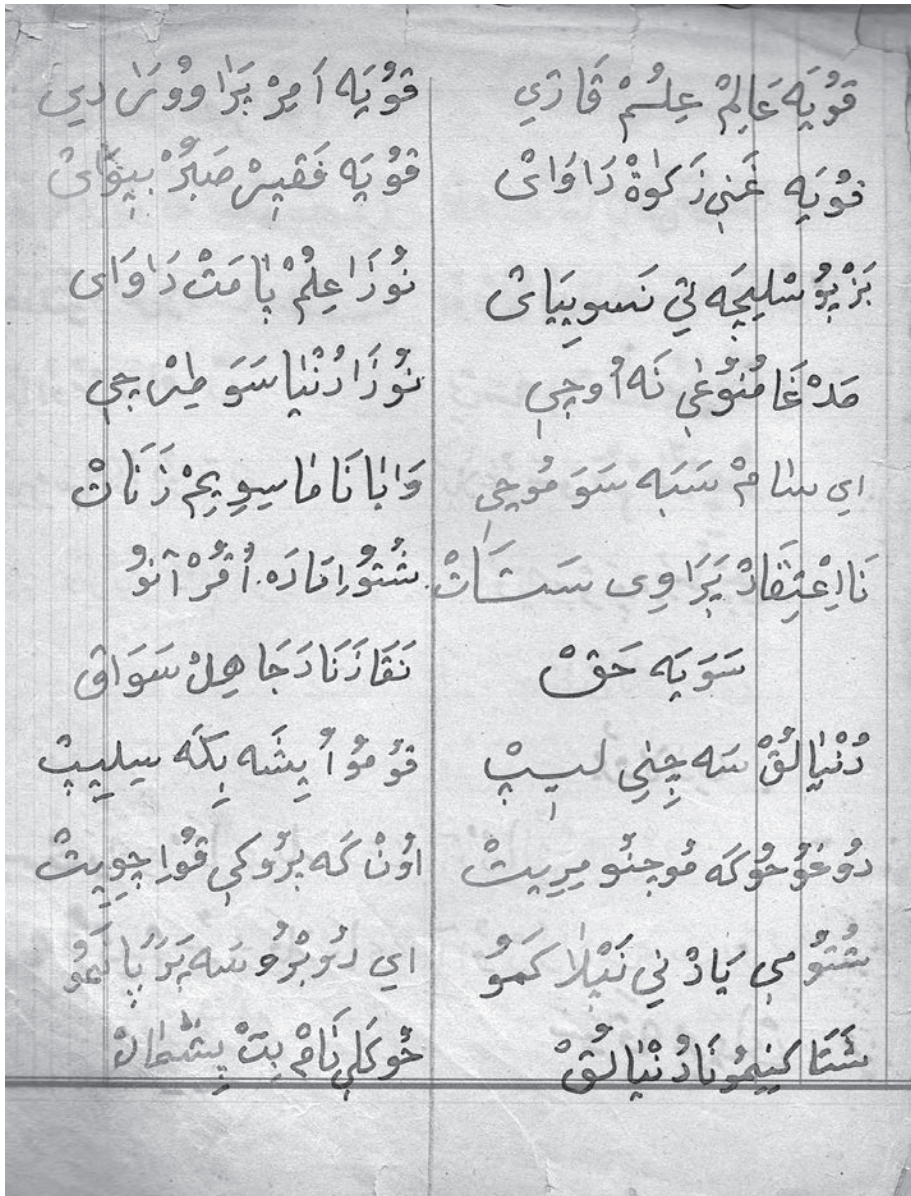
45 *Fekir* – siromah.

46 *I'tikad* – vjerovanje, uvjerenje.

47 *Uiše* – dolikuje, priliči, odgovara.

48 *Pišman* – kajanje, pokajanje.

(63b) Na Ahiretu baš kaharluk⁴⁹.

Ti turčinu čini ihsān!
Što je pravo ne čini mu isjān⁵⁰!

Ovi Dunjā baš ko san,
U gafletu vas insān.

Od ljepota ne spavaj!
Džaba umur ne davaj!

Ti se iz sna probudi!
Na hajr se naputi!

Blago svakom turčinu,
I pravome muslimu,
Koji klanja i uči,
Svoje srce poturči.

Za drugok(g) se ne muči!
A bezposlen ne huči!

Na⁵¹ iztigfar dolazi,
Kad mu umur prolazi,
A smrt je grka⁵² prilazi,
A Dunjāluk izlazi.

Ko je turčin hudi klanjaj!
A od zla se svakog čuvaj!

Od đunāhā pišmān bivaj!
A ljepote svake primaj!

---

49 *Kaharluk* – Žalost, tuga, briga.

50 *Isjan* – nepokornost, pobuna.

51 Piše: No ili nu, ali je očigledno greška u pisanju.

52 *Grka* – gorka.

64a

Sirat mučna ćuprija,
Od sablje je oštija,
A od noći tušnija⁵³,
Za grišne je mučnija.

Preko vrela Džehennem je,
Tri hiljade godina,
Od svaklen su plamenovi,
Zebanije⁵⁴ ko gromovi.

Nije lahko njome proći,
A pužuci sebe vući.

Tevbu čini i dan i noć!
Da nam Allah dade pomoć!

Ako budeš Ehli Džennet,
Bit će tebi velik ni'met,

Hurije ti hizmet činit,
A u tebe velik zinet⁵⁵.

Zi'cr čini prepani se!
Mlogo krivo ne lupaj se!

Ako budeš Ehli Džehīm,
Grk⁵⁶ će tebi biti hajīm
Oko⁵⁷ tebe Vatra biti,
Od muka ćeš pomagati,

---

53 *Tušnija* – crnja. Vidi: Petar Skok, *Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. 1, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1971, str. 528.

54 *Zebanije* – ljute guje, paklene guje.

55 *Zinet* – nakit, ukras.

56 Gorak. Piše Kirg. Greška u pisanju.

57 Piše: ako. Greška u pisanju.

صِرَاطِ مَحِينَا كُوَيْرِيَا
اَوْدُ صَابِلِيَهْ اَوْ شَتْرِيَا
اَوْدُ نُوَكِي طُوَسْتِيَهْ
زَاغِرِشْنَهْ يَهْ مُوَحْنِيَهْ
يِرَقُو وَرَهْ لَا جَهَنَّمْ يَهْ
طِرِي هَيْلَانَهْ عُوْدِيَا
اَوْدُ سَوَاقِلَهْ نَسُو پِلَا مَنُوِي
رَبَانِيَهْ مَوْعُو مَوُوِي
نِيَهْ لَا حَقُو نُو مَهْ پِرُو كِي
اَبُو زُو كِي سَبَهْ وُو كِي
كُو بُو چِي اِي دَان اِي نُو ك
رَا نَامُ اَللّٰهُ رَا رَهْ پُو مُو ك
اَقُو بُو دَسْ اَهْلِ جَهَنَّمْ
يَكَهْ تَبِي وَلِيَقْ نَعْمَتْ
حُو بِي بِي حِرْمَتْ كِنِي تْ
اَوْتَبَهْ وَلِيَقْ زِي سَهْ تْ
زِكْرُ چِي پِر پَانِي سَهْ
مَلُو غُو فِرِي وُو نَهْ لُو پَانِي سَهْ
اَقُو بُو دَسْ اَهْلِ جَهَنَّمْ
فِرغَكَهْ تَبِي بِي حَمِيمْ
اَقُو تَبَهْ وَا طِرِ بِي تَبِي
اَوْرُ مَوَا كَتْرُ يُو مَاعَتِي

64b

Oči će ti ispanuti,
A zubi se svi prosuti,
A uši ti ogluhnuti,
A koža⁵⁸ ti iztruhnuti.

Mlogi ovo zaboravja,
A šejtan nas vazda vara.
S pravog puta oboriva.
A na zlo nas namiriva.

Pa odma svak ulazi.
A umur nas sve prolazi.
Smrt nas hoće rastaviti.
A s mrtvijem sastaviti.
Od dostova⁵⁹ rastaviti.
U mezar nas uvoditi.

Svi mi ovo svaki znamo,
Svaki dan mi sve slušamo,
Na Ćitab se naklonjamo,

Lijepo nas naputiva,
Nikšić hodža Hasan efendi,
I ostale naše hodže,
Na dobro nas navodiše.

A mi jadni ne primamo,
No šejtanu uišemo.

Kad idemo u džami(j)u.
Ne mislimo o Kur'anu,
Kad stanemo na kijam(u).

---

58 Piše: kuda ili koda. Greška u pisanju.

59 *Dostova* – prijatelja.

اوجي کتي ايشا نوي آروي سه سوي پرو آوشي ني اوغلو ختي اگو راي ارطوخون
ملوغي اوور زابور ويا آستيان ناس واز زابور اسپر اوغ پونا بو پونا آنا زوناش تاير
پا اوردو ساواقي الازي - ائمه ناس سو پر و لاري
سريت ناس هوکه راشتاويي آسي شوييه تم ساستاويي
اوردو سئو ورا شتاويي اوزار ناس اووردني
سوي مي اووو سواقي زنامو سواقي کان مي سو سئو شامو
نا کتاب سه ناكلونامو ليوناش ناپو طيو
نقشيدك حوج حسن افندي او سئاله ناسه حوجه
نادو برو ناس ناووريشه آبي يازني نه پريماسو
نو سئانوايشه مو قدرامو او جامعو
لميسلمو او قرآنو قدر سئانونا قيام

65a

Ako uzmeš s desna ćitab,
Kolaj⁶⁰ će ti biti hisāb⁶¹.

Kome daju s liva ćitab,
On će biti Ehli azāb⁶².
Što mi jadni zalazimo,
U hakove ulazimo,
I insānu i hajvānu.

Kad dođemo na Mahšeru⁶³,
Tu ka' ćemo svi džemi' biti⁶⁴,
Hakove s(v)e razabrati,
Svatom će se svoj hak dati.

Vas će mahluk rastaviti,
Đe je kome mjesto svoje.

Na drugog se ne obazirat⁶⁵,
Ni na oca ni na majku,
Ni na brata ni na seku.

Na Sirāt će polaziti.
I na Mīzān dolaziti.
Valja hodit Sirāt p(b)rodit,
I đunāhe⁶⁶ svoje nosit.

A mučno je Sirāt mostit,
Teška će se muka snosit.

---

60 *Kolaj* – lahko, bez napora.

61 *Hisab* – račun.

62 *Ehli azab* – Biti mučen u Vatri.

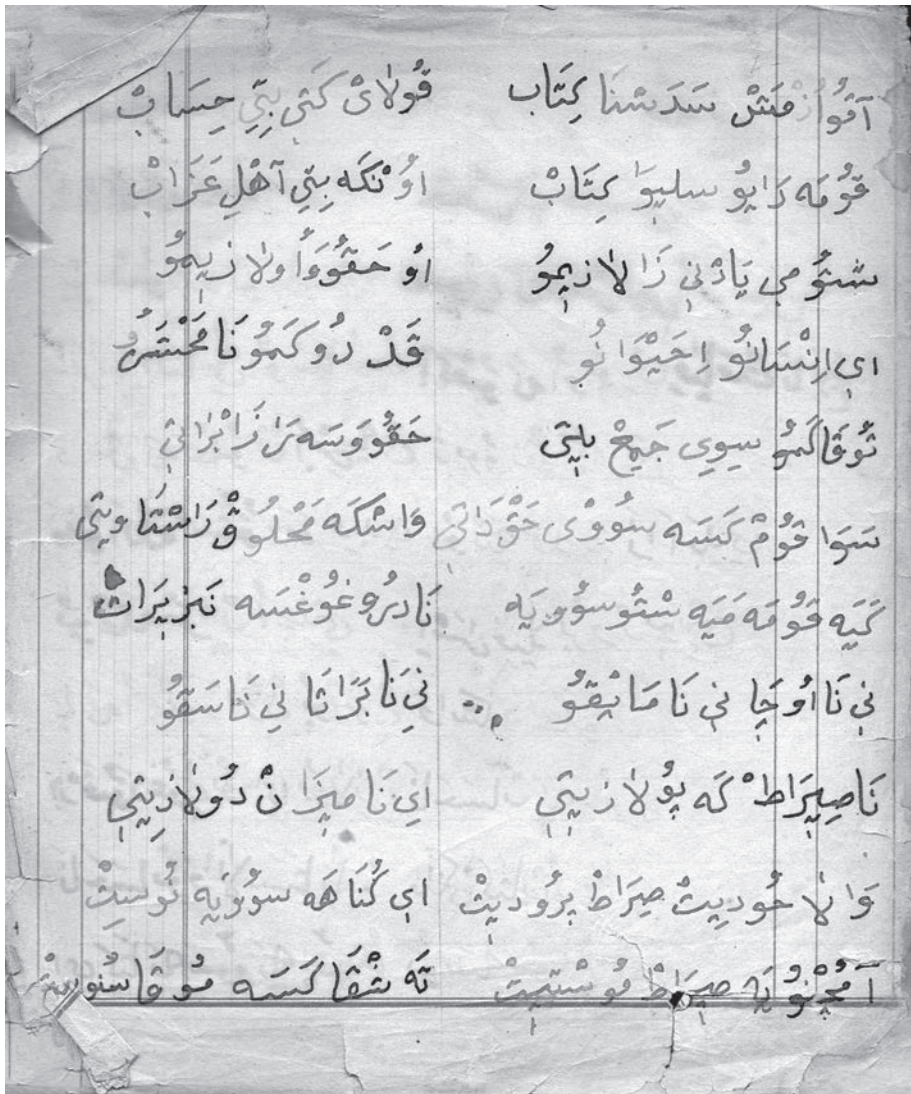
63 *Mahšer* – mjesto gdje će se svi ljudi iskupiti na Sudnjem danu.

64 *Džemi' biti* - sakupljeni

65 Piše: nebzirat.

66 *Đunahe* – grijeh.

65b

Sa(d) će Dedždžāl⁶⁷ ćafir doći,
I s puno fitne proći,
Najpotlje će poginuti,
Hazreti Isa će njeg ubiti.

Pošto prođu alāmeti⁶⁸.
Svi će turci umrijeti.
Šerārun-nās⁶⁹ ostanuti.
A Ćabu će oboriti,
Kijamet (će) na njih biti.

Vas će mahlūk⁷⁰ umrijeti,
Živo niko neće biti,
Nego Allah što sve vidi,
On je Kađim za ebedī.

Bog će murād učiniti,
Israfila proživiti,
Pa će u sūr⁷¹ on puhnuti,
Vas će mahlūk proživiti.

Iz kabura goli bosu polaziti,
Na hesāb će dolaziti.

Na hesābu valja stajat,
Melaići (će) ćitab davat,

I ćitabe svoje učit,
Tu se hoće mlogo mučit.

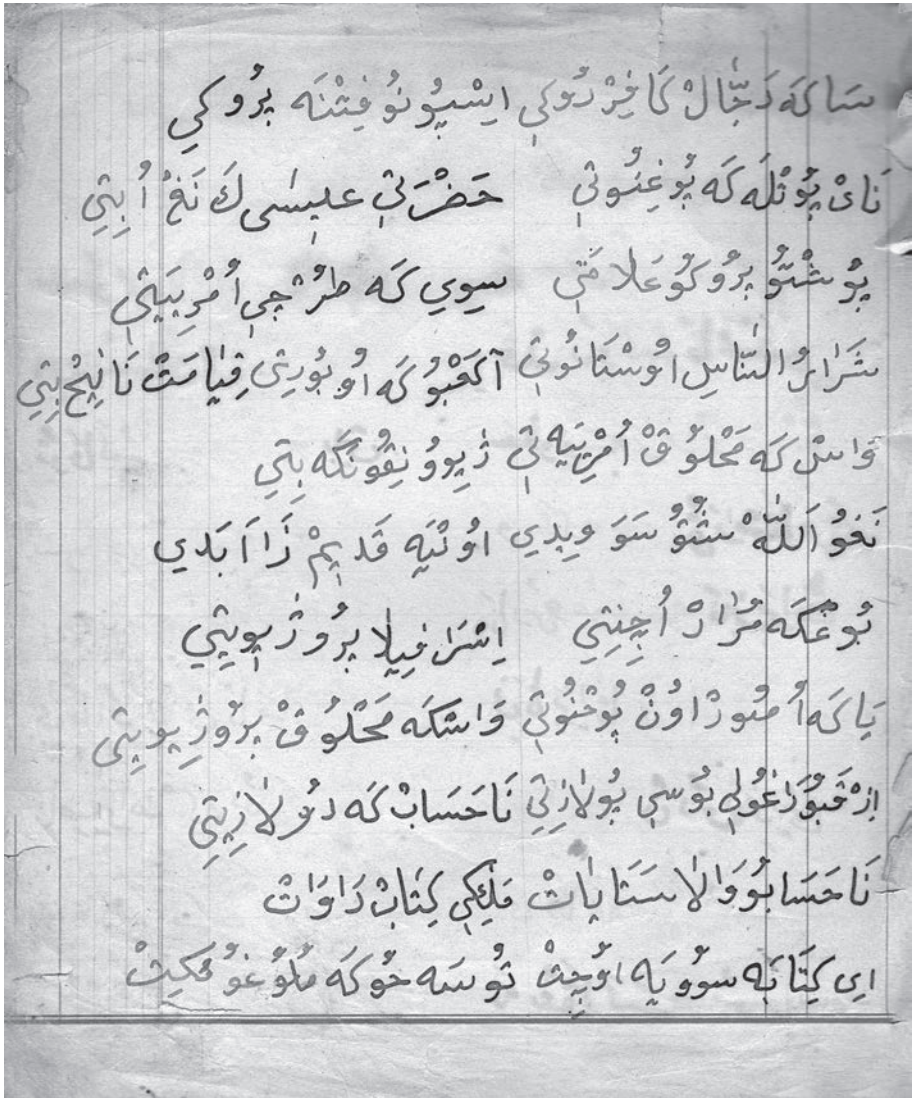
67 *Dedždždal* – Antikrist. Smutljivac koji će se pojaviti pred Sudnji dan.

68 *Alameti* – znakovi.

69 *Šeraru-n-nas* – zli ljudi.

70 *Mahluk* – živa bića.

71 *Sur* – rog.

سَاكَةَ دَجَالٍ كَاخِرُ رُوحِي اِسْمِي نُؤْفِقْنَاهُ بِرُوحِي
 نَائِي نُؤْتَلَهُ كَهْ بِرُغْنُوْتِي حَضْرَتِي عَلِيْسِي لَكَ نَحْ اَبِي
 بِرُشْتُو بِرُوكُو عَلَامَتِي سَوِي كَه طَرُوحِي اُمْرِي بِي
 شَرَارِ النَّاسِ اَوْ سَنَا نُؤْتِي اَكْبُو كَه اَوْ بُرِي قِيَامَتِ نَائِيحِ بِي
 وَاسْ كَه مَحْلُوْقِ اُمْرِي بِي رِيُو نُؤْفِقْنَاهُ بِي
 نَحْوِ اللّٰهِ شُو سَوِ وَيَدِي اُوْتِيَهْ قَدِيْمُ زَا اَبَدِي
 نُؤْعَكَه مَرَارِ اُجْنِي اِسْمِ غِيْلَا بِرُوكُو رِيُو بِي
 يَا كَه اَمُوْر اُوْنِ پُوْحُوْتِي وَاسْكَه مَحْلُوْقِ بِرُوكُو رِيُو بِي
 اِزْخُوْر اَعُوْلِي بُوْسِي بُوْلَا زِي نَا حَسَابِ كَه دُوْلَا زِي
 نَا حَسَابُوْ وَا لْاِسْتَا يَا تِ مَلِكِي كِتَابِ رَاوَاتِ
 اِي كِتَابَه سَوِيَهْ اُوْحِيَتْ نُؤْسَه حُو كَه مَلُوْغُو مَكِيَتْ

66a

(O)vi insan naopak,
Ne vjeruje ovo svak,
Nama valja vjerovat,
Baš i dobro spominjat,
Bogu Dragom robovat,
A drugog se ne bojat.

Mi sevābe sve gubimo,
Da se drugom upravimo.

Sad je taki zemān došo,
S pravog puta mlogi sišo,

A mučni je insān došo
A dobri je insān prošo.

Što je prvi insān bijo,
I'tikād im kāvī⁷² bijo,
U hajru se nahodijo,
Na pravi put prohodijo.

Mučni vakti nastadoše,
Pa rāmāzi⁷³ ustadoše,
Za haksuzluk⁷⁴ prifatiše,
A sa zlom se okitiše,
Dobri turci sve što mrzu,
Kijāmet je vrlo blizu.

---

72 *Kāvī* – čvrst, jak.

73 *Zapravo jaramaz* – nevaljalac, bitanga.

74 *Haksuzluk* – nepravda.

دوی انسان نا او پیا
نا ما اولایه روات
بوغور غوم روات
من ثوابه سوغو بیسو
صدیقانی زمان نوشو
آمینیه انسان دوستو
شوی به پری انسان بیو
اخیر سه ناخوریو
موجنی وقتی ناستادوشه
زحق شرفی پریغایتشه
دوبری طرحی سوسو شرفیو

نویه ریه او و سوانق
باشن ادو بر و سبومناک
آدر و غوغسه نه بوپان
دسه دروغوم او پراومو
سپرا ووخ پونا ملوغی سسینو
آدوبری به انسان پروسو
اعتقار ام خاوی بیو
ناپراوی پوما پروسو
یارا عازی او سستادوشه
آسار لوم سه او قششکه
قیامتیه و دلو بلایزو

66b

S koji jezik ne lapndaj⁷⁵,
Na fenalik⁷⁶ ti se nadaj.
Kad ti dođe vakti sâ'at⁷⁷,
Pa ti staneš umirati.

Ako budeš pravi muslim,
Bit će tebi rahmet teslīm⁷⁸.

Meleći ti rahmet(a) doći,
Više glave tebi proći.

I dušu ti prifatiti,
A Dženne(t) ti ukazati.
Kad te metnu u mezaru,
Sa svi strana u duvaru,
Ti ćeš tažit duši čaru,
Valja teglit mučnu naru⁷⁹.

A doće ti suvāldžije⁸⁰,
Boga Dragog haberdžije⁸¹.

Kad te viknu na Ahiret,
Nemaš kud se ti zavrijet.

Grob je vrlo kuća mučna,
I mlogom (je) neobična.

Ta(j) je ni'met azab hak.
To je reko pravi svak.

---

75 Možda *laprdati* u značenju brbljati.

76 *Fenalik* – nelagodnost, pakost.

77 *Vakti sa'at* – vrijeme.

78 *Teslim* – Bogu dušu predati.

79 *Nara* – vika, cika.

80 *Suvaldžije* – meleki ispitivači u mezaru, Munkir i Nekir.

81 *Haberdžije* – Vijesnici, glasnici.

سَمَوِي بِرِيْقٍ نَلَا يَنْدَائِي نَاخَالِقِي سَهْ نَدَائِي
قَدَّرِي رُوْحَهْ وَقْتِي سَاعَتِي يَا بِي سَتَانَسْنُ امِيرَانِي
اَقُو بُوَدَكُنْ بِرَاوِي مُسَلِمِي بِيكَهْ تَبِي رَحْمَتِي تَسْلِيْمِي
مَلَكِي رَحْمَتِي رُوْمِي وَبِي شَهْ غَلَا وَتَبِي بِرُوْمِي
اِي رُوْمُو تَبِي بِرِيْدَانِي اَجْنَتِي اَقَارَانِي
قَدْرَهْ مَشْنُو مُزَارُو سَاسِي سَتَرَانَا اَلُو وَا رُو
بِي كَشْتَرَا زِيْتِ رُوْمِي جَارُو وَالَا تَغْلِيْتِ مُوَجُّوْنَا رُو
اَدُو كَتِي سَوَالِكِيهْ بُو غَا لَرَا غُوْجُ خَبَرِي كِيهْ
قَاوْمَهْ وَخَنُوْنَا اَخِرْتِي نِيْمَا شَرُ قُوْرَسَهْ تِي رَاوُرِيْتِي
غُرُوْبِي يَهْ وَرُو لُو فُوْجَا مِيْنَا اِي مُلُوْغُوْمِ نَاوُ بِيْنَا
تَا يَهْ زُهْمَتِي عَرَابِ حَقُّ نُو يَهْ رَقُوْ بِرَاوُ سَوَاقِي

67a

Valja mislit za Kur'an,
A ne mislit za tugjān⁸²,
Ni za hased i isjān.

Vet(ć) za gaz sve mislit,
I Allahu muti' bit⁸³,
Pa selāmet ufatit,
I Džennet nāil bit⁸⁴.

Mi bi dostova poćerali,
I na vezun doćerali.

Al bosanski jezik pusti,
Pa ne more razkazati,
Ni na vezun doćerati,
Baš ni srce ispraviti.

Ja sam džāhil iz Nikšića,
Fekir Salih Gašovića.

Ja se molim znanijemu,
I svakome starijemu.
Đe sam zašo nek oprosti.

Ja sam neznan u pameti,
A džāhil sam u 'ilumu,
A fāsik⁸⁵ sam u 'amelu.
Ja ne pišem da se falim,

(67b) Vet(ć) Allahu da se molim,
Da nam dovu ukabuli,
U đunahe ne ubroji.

---

82 *Tugjan* – uživanje.

83 *Muti' bit* – biti pokoran.

84 *Nail bit* – postići.

85 *Fasik* – grijешnik.

وَالْإِمْسَلِيَّةُ زَاخِرُهُ أَنْ
أَنَّهُ مَسَلِيَّةٌ زَاطِفِيَّانِ
بِي زَا حَسَدِ أَي عَضِيَّانِ
وَتُ زَا غَا زَا تُو مَسَلِيَّةُ
أَي آللهُ مُصَلِّحُ بَيْتِ
بِ سَلَامَتِ أَفَاهِيَّةِ
إِجْتِنْتُ نَائِلُ بَيْتِ
مِي بِي دُو شُو وَ أُو كَرَالِي
إِنَا وَزُنْ دُو كَرَالِي
أَلْبُو سَانِسِيَّيْ بِي رِي قُ بُو سَتِي
بِي نَا وَزُنْ دُو كَرَالِي
بِي نَا وَزُنْ دُو كَرَالِي
بِأَنَّهُ مَوْرَهُ دَا زَا خَا زَا بِي
بِأَشْ بِي سِي رَجَاهِ إِشْبَرَاوِي بِي
فَقِيْرُ صَالِحِ غَا شُو وَيَكَا
يَا سَهْ مَوْلِيْمُ زَنَا نِيَهْ مُو
أَي سَوَا قُوْمَهْ سَنَا رِيْمُو
كَسَامُ زَا شُو نَقْ أُو بَرُو شَتِي
يَا سَامُ نَزْ نَا نَ أُو پَا صِي
أَجَابِلُ سَامُ أَعْلَمُ
أَفَاسِيْقُ سَامُ أَعَا مَلُو
يَا نِيَيْشَمُ زَا سَهْ خَالِمُ

وَتُ آللهُ زَا سَهْ مَوْلِيْمُ
زَا نَامُ دَعُو وَ أُو قَا بُو لِي
أَكْنَآةُ نَهْ أُو بَرُو لِي

Qasida by Hafiz Salih Gašević

Abstract

Hafiz Salih Gašević is the author of a popular *Mawlid* in Bosnian language. He also composed a qasida with no title, the copy of which is kept in the Museum of Herzegovina in Mostar. For the first time, this paper presents an integral text of Gašević's aljamiado qasida in Latin lettering. In addition, we have analyzed the qasida at different levels: orthographic, historical, linguistic, contentive. Gašević's qasida belongs to the second period of the development of Arebica characterized by the time in which the author lived and worked. The qasida offers a new information to be included in Gašević's biography: the name of his teacher in Nikšić. Gašević wrote the qasida following an accustomed oriental-Islamic form used in almost all qasidas of similar genre. Toward its end, Gašević clearly emphasizes that the qasida was written in Bosnian language. As far as at least benevolent researchers are concerned, this fact concludes a century-long discussion on the literary language of his *Mawlid*. The content of the qasida is descriptive and imperative, with mainly eschatological topics.

Key words: Salih Gašević, qasida, aljamiado, Bosnian language, Arebica, Museum of Herzegovina.